

Prace Historyczno-Archiwalne t. XXXIV, Rzeszów 2022
ISSN: 1231-3335

Grzegorz Ostasz

ORCID: 0000-0002-7785-9302

DOI:10.30657/pha.34.2022.08

(Politechnika Rzeszowska)

e-mail: gost@prz.edu.pl

Witold Mazur

ORCID: 0000-0002-3005-6692

DOI:10.30657/pha.34.2022.08

(Politechnika Rzeszowska)

e-mail: witekmaz@prz.edu.pl

**Pierwsze dokumenty konspiracyjne
Łukasza Cieplińskiego
(1941–1942)**

Streszczenie

Artykuł przynosi zestawienie najstarszych chronologicznie dokumentów ZWZ-AK sygnowanych przez por. Łukasza Cieplińskiego. Wszystkie znajdują się w zbiorach Archiwum Państwowego w Rzeszowie. Do publikacji wybrano jedenaście różnych, oryginalnych tekstów z lat 1941–1942, związanych ze strukturami ZWZ-AK w Obwodzie oraz Inspektoracie Rzeszów. W zestawieniu znalazły się rozkazy wykonawcze, rozkazy okolicznościowe, instrukcje i wytyczne do pracy podziemnej, w tym wywiadowczej, przygotowane i podpisane przez komendanta Obwodu, a potem rzeszowskiego inspektora, por. Łukasza Cieplińskiego. Każdy z tych dokumentów ma fundamentalne znaczenie dla odtwarzania dziejów podziemia wojskowego na Rzeszowszczyźnie w początkowym okresie funkcjonowania Polskiego Państwa Podziemnego. Wszystkie pokazują zakres tajnych prac organizacyjnych, zasięg działania, metody pracy konspiracyjnej, oddają atmosferę okupacyjną i związane z nią

zagrożenia. Przynoszą wartościowe szczegóły, bez których nie sposób pisać o armii podziemnej w Rzeszowie, ale również o ludziach, którzy ją tworzyli.

Słowa kluczowe:

Łukasz Ciepliński, Związek Walki Zbrojnej, Armia Krajowa, Obwód ZWZ-AK Rzeszów, Inspektorat ZWZ-AK Rzeszów

Łukasz Ciepliński (ps. „Antek”, „Pług”) jest jednym z bardziej rozpoznawalnych oficerów polskiej podziemnej armii okresu drugiej wojny światowej¹. Na swoją istną legendę pochodzącego z Wielkopolski Cieplińskiego (1913–1951) składa się szereg wydarzeń wojennych i powojennych. We wrześniu 1939 r. wyróżnił się w walkach nad Bzurą, kiedy dowodzona przez niego kompania przeciwpancerna zniszczyła kilka niemieckich czołgów. Według relacji został symbolicznie odznaczony na polu walki Krzyżem Virtuti Militari i awansowany do stopnia porucznika przez gen. Tadeusza Kutrzebę. Potem, razem ze swoim wrześniowym dowódcą, pochodzącym z Błazowej ppłk. Kazimierzem Heilmanem-Rawiczem, organizował zręby konspiracji wojskowej na Rzeszowszczyźnie. W grudniu 1939 r. trafili do Budapesztu, gdzie w bazie łączności z krajem (kryptonim „Romek”) zostali zaprzysiężeni do ZWZ i przeszkoleni w dywersji i wywiadzie. W drodze powrotnej do kraju zostali aresztowani i trafili do niemieckiego więzienia w Sanoku, skąd w maju 1940 r. Ciepliński zdołał zbiec. Szybko nawiązał kontakt z Komendą Okręgu ZWZ Kraków i otrzymał nominację na komendanta Obwodu ZWZ Rzeszów. Mając dwadzieścia siedem lat, wykazał się dużymi zdolnościami organizacyjnymi i konspiracyjnymi. Nic dziwnego, że po ujęciu przez Niemców mjr. Stanisława Ruśkiewicza (ps. „Florian”) to właśnie Ciepliński został wiosną 1941 r. nowym inspektorem w Rzeszowskim Inspektoracie ZWZ. Na tym stanowisku pozostał aż do rozwiązania Armii Krajowej w lutym 1945 r. Rozbudował i przygotował podległe sobie struktury do działań powstańczych, a potem akcji „Burza”. Wyjątkowo skutecznie kierował akowskim wywiadem, dywersją, partyzantką, szkoleniem, propagandą. Podczas „Burzy” dowodził Grupą Operacyjną 24. Dywizji Piechoty AK. Na wypadek sowieckich aresztowań został wyznaczony zastępcą komendanta Podokręgu Rzeszów i dowódcą 24. DP AK. Nocą z 7 na 8 października 1944 r. poprowadził – nieudaną – akcję na Zamek Lubomirskich w Rzeszowie celem odbicia więzionych tam żołnierzy AK. Do stopnia majora awansował ze starszeństwem od 1 stycznia 1945 r. W lutym 1945 r. trafił do Krakowa i został szefem sztabu Okręgu Krakowskiego „Nie”. Od maja 1945 r. był komendantem Podokręgu Delegatury Sił Zbrojnych Rzeszów, a jednocześnie szefem sztabu Okręgu DSZ Kraków. We wrześniu 1945 r. został prezesem Okręgu Zrzeszenia

¹ Oczywiście, w okresie PRL dominowały publikacje ukazujące Cieplińskiego w skrajnie negatywnym, propagandowym ujęciu. Jednym z ostatnich paszkwili na Cieplińskiego był artykuł Jacka Wilamowskiego – *Wymowne przemilczenie* („Perspektywy” 1986, nr 28). Dwa lata później ukazał się pierwszy wybór dokumentów związanych z Cieplińskim – B. Szafran [Z.K. Wójcik], *Karty z dziejów Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”. Więzienny testament Łukasza Cieplińskiego* („Ultimatum”, Kwartalnik Społeczny, nr 1, Rzeszów 1988, s. 50-56). Z kolei w 1991 r. Gabriel Brzęk opublikował książkową biografię – *Wierny przysiędze. O Łukaszu Cieplińskim „Pługu” Komendancie IV Komendy Głównej WiN* (Lublin 1991).

„Wolność i Niezawisłość” Kraków, a potem Obszaru Południowego WiN. W styczniu 1947 r. objął funkcję prezesa IV Zarządu Głównego WiN. Aresztowany przez bezpiekę 28 listopada 1947 r., po trzyletnim, okrutnym śledztwie został skazany na karę śmierci i rozstrzelany wraz z sześcioma współpracownikami 1 marca 1951 r. w warszawskim więzieniu na Mokotowie².

Siłą rzeczy, Łukasz Ciepliński znalazł miejsce na kartach edycji różnych dokumentów związanych z Armią Krajową w latach 1944–1945 bądź odnoszących się do Zrzeszenia „WiN”, największej powojennej konspiracji niepodległościowej³. Natomiast niewiele oryginalnych materiałów źródłowych odnosi się do pierwszych lat jego pracy i walki podziemnej⁴. Tymczasem w zbiorach Archiwum Państwowego w Rzeszowie zdeponowano takie dokumenty. Najstarszy z tej grupy to jedyny zachowany rozkaz z okresu, kiedy Łukasz Ciepliński sprawował funkcję komendanta Obwodu ZWZ Rzeszów⁵. Ponadto w Archiwum Państwowym w Rzeszowie znajduje się jedenaście innych dokumentów⁶, które pochodzą z 1942 r. (Ciepliński stał już wówczas na czele Rzeszowskiego Inspektoratu AK).

² Data stracenia Łukasza Cieplińskiego i sześciu innych działaczy WiN, a wcześniej oficerów AK została upamiętniona jako Narodowy Dzień Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”; po raz pierwszy obchodzony w 2011 r., w sześćdziesiątą rocznicę śmierci działaczy IV Zarządu Głównego WiN.

³ Są to, na przykład: *Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość” w dokumentach*, t. I–VI, Wrocław 1997–2000; G. Ostasz, *Raport kpt. Łukasza Cieplińskiego po „Burzy” w Inspektoracie AK Rzeszów*, „Czasy Nowożytnie” 1998, t. V, s. 155–166; G. Ostasz, A. Zagórski, *Podokręg AK Rzeszów. Plan zbrojnego ujawnienia w świetle dokumentów (sierpień – wrzesień 1944 roku)*, Rzeszów 1999; *Aresztowania i procesy – sytuacja w Zrzeszeniu „WiN” w latach 1946–1947 w ocenie prezesa IV Zarządu Głównego*, oprac. W. Frazik, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2002, nr 18, s. 253–264; G. Ostasz, A. Zagórski, *Akcja „Burza” w Inspektoracie AK Rzeszów*, Kraków 2003; „*Kapitulacja*” Łukasza Cieplińskiego, oprac. W. Frazik, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2003, nr 19–20, s. 401–408; *Przekazanie Inspektoratu AK Rzeszów w likwidacji, 1 III 1945 r.*, oprac. E. Jakimek-Zapart, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2005, nr 23, s. 267–278; E. Jakimek-Zapart, *Nie mogłem inaczej żyć... Grypsy Łukasza Cieplińskiego z celi śmierci*, Kraków 2007; J. Forystek, G. Ostasz, *Historia AK–WiN w zeznaniach Adama Lazarowicza „Klamry”*, Kraków–Rzeszów 2021.

⁴ Nazwisko Łukasza Cieplińskiego nie pojawiło się w fundamentalnym wydawnictwie źródłowym do historii Armii Krajowej, to jest sześciu tomach *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945* (Londyn 1970–1989). Jedynie w tomie ostatnim (*ibidem*, t. VI: *Uzupełnienia*, Londyn 1989, s. 456–457) redaktorzy błędnie skojarzyli Cieplińskiego z pseudonimem „Brona”; w rzeczywistości chodziło o Stanisława Pieńkowskiego, drugiego i zarazem ostatniego komendanta Podokręgu AK Rzeszów. Również dwa tomy poprawionego i uzupełnionego wydania *Armii Krajowej w dokumentach* (które obejmują okres od września 1939 r. do kwietnia 1943 r.) nie zawierają żadnej wzmianki o Łukaszu Cieplińskim.

⁵ W oparciu o zbiory prywatne był już publikowany w: G. Ostasz, *Podziemna armia. Podokręg AK Rzeszów*, Rzeszów 2019, s. 362.

⁶ Do niniejszej publikacji wybrano dziesięć z tych jedenastu dokumentów sygnowanych podpisem Cieplińskiego („Pługa”). Pominięto rozkaz „Zwiększyć bezpieczeństwo” z 18 września 1942 r. (Archiwum Państwowe w Rzeszowie [dalej: APRz], zespół 922, sygn. 1, k. 15–16), który w części jest tożsamy z publikowanym rozkazem o takim samym tytule (z lutego 1942 r.).

Wszystkie zestawione rozkazy i wytyczne zostały przygotowane przez Łukasza Ciepłińskiego, co potwierdzają jego pseudonimy⁷. Stanowią kapitalne, nad wyraz cenne źródło do dziejów podziemnej armii w pierwszym, słabo udokumentowanym okresie jej funkcjonowania. Ukazują wiele bezcennych szczegółów dotyczących konspiracji wojskowej, a dokładnie zadań wywiadowczych, organizacyjnych, pierwszych likwidacji opartych na podziemnych wyrokach oraz różnych instrukcji i wytycznych dla tajnej pracy. Dowodzą szerokiej możliwości wywiadu ZWZ-AK, ale przy okazji dokumentują siłę okupanta, a także ambicje konspiracji komunistycznej.

Dokumenty ułożono w kolejności chronologicznej. W tekście poprawiono jedynie ewidentne błędy, głównie ortograficzne (w tym zapis Niemcy lub Ukraińcy z małej litery – co było powszechnie wówczas stosowane).

Dokument nr 1.

Reneta⁸

Już drugi rok tkwimy mocno i nieugięcie w szeregach zakonspirowanej Armii Polskiej na Ojczyściej ziemi, każdy dzień zbliża nas coraz bardziej do wytkniętego celu, tj. do likwidacji wroga-okupanta.

Drugie święta spędzamy w niewoli⁹. Tysiące giną w więzieniach [i] obozach. Nad terenem naszym zawisła groźba nowej wojny bolszewickiej¹⁰. Wojny, która prędzej czy później przewali się przez nasze tereny.

Wojny tej pragniemy. Udziału w niej brać nie będziemy.

Rośną prześladowania. Rośnie miłość Ojczyzny. Rośnie niezłomna wiara w słuszność naszej sprawy, w sprawiedliwość dziejową, która musi nastąpić. Tak wielkiego nieszczęścia trzeba było, abyśmy wszyscy w przyszłości zrozumieli i należycie ocenili własną Ojczyznę.

W okresie świątecznym wznieśmy się myślą ku naszym braciom żołnierzom, których serca z dalekich frontów ku nam pobiegną. Wznieśmy się myślą ponad mury więzień-obozów, które kryją w sobie straszną tragedię najlepszych synów, wznieśmy się myślą wreszcie ku tym, którzy życie swe Ojczyźnie oddali w dani.

⁷ W zbiorach Archiwum Państwowego w Rzeszowie znajduje się sporo starszych dokumentów związanych z ZWZ. Nie mają one jednak związku z Łukaszem Ciepłińskim. Pośród nich jest kilka – z listopada 1940 r. oraz ze stycznia–lutego 1941 r. – dotyczących działalności wywiadowczej w Rzeszowie i sąsiednich powiatach, a podpisanych odrębnie „por. rez. Pług”. Nie jest to jednak pseudonim Łukasza Ciepłińskiego, który był oficerem służby stałej, a w tym czasie występował jako „Antek”. Potwierdziła to również ekspertyza grafologiczna przeprowadzona przez biegłego sądowego (opinia w zbiorach autorów).

⁸ Kryptonim Obwodu ZWZ Rzeszów.

⁹ Zapis pozwala datować dokument na grudzień 1940 r. lub kwiecień 1941 r., kiedy obchodzono Święta Wielkanocne.

¹⁰ Zapewne Ciepłiński miał na myśli wojnę niemiecko-sowiecką, pomiędzy dotychczasowymi sojusznikami i okupantami Polski.

A wy najbardziej dotknięci, wy których ojcowie, synowie, bracia zostali zamordowani, uwięzieni – tułają się po dalekim świecie, zanieście swój ból Królowej Polski, Ona was wysłucha, Ona zlitować się musi.

Żołnierze! Pomni na to wszystko pracujcie wiernie i odważnie.

Zbrojcie się pilnie, bo nie będzie Niemiec pluł nam w twarz, niech wszyscy wypiszą sobie i stosują słowa naszego poety J[uliusza] Słowackiego:

„Cierp a pracuj i bądź dzielny, bo twój naród nieśmiertelny”¹¹.

Tego wam życzę.

Antek¹²

Źródło: APRz, zespol 922, sygn. 1, Archiwum Michała Kryczki (Kopie dokumentów archiwalnych Placówki ZWZ AK „Buk” Białowa), k. 1 – maszynopis.

Dokument nr 2.

Rtęć¹³

II.[19]42.

Zwiększyć bezpieczeństwo!

Podaję do wiadomości rozkaz Komendanta Okręgu¹⁴ Nr 48/III o zachowaniu w pracy organizacyjnej (samoobronie).

1) Praca organizacyjna jest służbą dla dobra Państwa i Narodu Polskiego, wobec czego musi być z całą świadomością i poświęceniem prowadzona, a zarazem w pełnym przeświadczeniu, że niebezpieczeństwo jednostki i jej życie nie są sprawą tylko osobistą. Ujawnienie bowiem osoby zaangażowanej w konspiracji naraża nie tylko ją samą i jej rodzinę, lecz także paraliżuje częstokroć bieg sprawy konspiracyjnej.

2) Współzależność losów i ludzi oraz wzgląd na powodzenie akcji zmusza do stawiania wysokich wymagań co do charakteru i etyki każdej jednostki. Lepiej mieć ludzi mniej, ale za to najzupełniej pewnych, dyskretnych, odważnych, opanowanych i odpornych na nałogi.

3) Konspirator pracuje z wyrzeczeniem się własnych korzyści dla dobra ogółu, interes zaś publiczny wymaga od niego, by życiem swoim i pracą był nieskazitelny przykładem dla innych.

Postanowienia szczegółowe.

I. Zachowanie się poza służbą.

4) W domu tak się zachowywać, aby jak najmniej zwracać uwagę na siebie, w szczególności zaś nie urządzać zebrań, przyjęć, zabaw, śpiewów, itp. Stosownie do

¹¹ J. Słowacki, *Rozmowa z piramidami* (1836).

¹² Łukasz Ciepliński.

¹³ Kryptonim Inspektoratu ZWZ-AK Rzeszów.

¹⁴ Inspektorat AK Rzeszów wchodził w skład Okręgu AK Kraków. Od czerwca 1941 r. do listopada 1942 r. funkcję komendanta Okręgu ZWZ-AK Kraków pełnił płk dypl. Zygmunt Miłkowski (ps. „Wrzos”).

regulaminu i porządku domowego, nie wywoływać niezadowolenia w otoczeniu oraz nie zawierać niepotrzebnej znajomości z lokatorami. Z drugiej strony tak postępować, aby nie stwarzać wokół siebie nimbu tajemniczości.

5) Charakter, w jakim się znajduje mieszkanie i wszystkie dane osobowe określać ściśle i tak, aby całość była obmyślana dobrze i logicznie. Trzymać stale się jednej wersji i do niej stosować swoje postępowanie aż do najdrobniejszych szczegółów.

6) Nie wtajemniczać nikogo nawet z własnej rodziny i nie ujawniać jej swej pracy, wobec domowników zaś postępować, aby nie stwarzać możliwości do podejrzeń.

7) Nie przechowywać u siebie materiałów kompromitujących. Nie mieć żadnych zapisków, adresów, gazetek itp., które mogłyby orientować otoczenie. Ewentualne monogramy na bieliźnie i ubraniu muszą być zgodne z nazwiskiem.

8) Nie rozmawiać o sprawach organizacji nawet z zaufanym, jeśli się nie jest z nim w stosunku służbowym i nie rozpowszechniać lekkomyślnie wiadomości politycznych w formie przechwałek dla odniesienia chwilowych sukcesów. W gronie ludzi nieznanymi w ogóle nie rozmawiać o polityce.

9) Nie rozciągać przyjaźni ze współpracownikami organizacyjnymi na sprawy, pozasłużbowe i nie odwiedzać się często w swoich mieszkaniach.

10) Kontakty organizacyjne utrzymywać o ile możliwości poza własnym mieszkaniem, w żadnym razie nie dopuszczać do odwiedzania swego mieszkania przez większą ilość ludzi.

11) Uczęszczanie do lokali publicznych nie jest wskazane. Robienie różnych znajomości, zwłaszcza z kobietami, jest niebezpieczne. Bardzo wielkim niebezpieczeństwem jest nadużywanie napojów alkoholowych. Tego więc szczególnie się wystrzegać.

12) Nie chwalić się przed znajomymi, że się pracuje w tajnej organizacji i nie wywierać na nich takiego wrażenia przez popisywanie się różnymi wiadomościami.

13) Unikać niepotrzebnych zadrażnień z ludźmi, gdyż w dzisiejszych czasach nic łatwiejszego, niż narazić się na anonim, że się pracuje w organizacji.

14) Kwater dla siebie poszukiwać tylko osobiście, gdyż przez osoby pośredniczące dochodziło już niejednokrotnie do wsypy.

II. Zachowanie się w służbie i w kontaktach z innymi.

15) Poszczególne komórki organizacyjne winny składać się co najwyżej z 5 osób, z których tylko jedna osoba może mieć łączność z inną komórką. Nie interesować się sprawami innych komórek, jeśli tego nie wymaga konieczność służbowa. Nie dopytywać się o nazwiska i nigdy nie nosić przy sobie żadnych adresów.

16) O ile to możliwe, nie ujawniać swego prawdziwego nazwiska i miejsca zamieszkania.

17) Adresy i miejsca służbowe zapamiętywać lub szyfrować, nigdy zaś nie zapisywać.

18) Tajemnice służbowe zachować do przesady.

19) Każdą sprawę, choćby najdrobniejszą, uważać za bardzo ważną. Nie załatwiać spraw gwałtownie, pod wrażeniem chwili. Sprawy organizacyjne załatwiać ustnie. W przypadkach, gdy to jest niemożliwe, materiał pisemny mieć przy sobie tylko przez niezbędny okres czasu (nie łączyć bez potrzeby z kompromitującym materiałem na piśmie), po czym jeśli nie można spalić, złożyć na przechowanie w miejscu specjal-

nie obranym (tzw. skrytce) – najlepiej u osoby trzeciej, która zajmuje się wyłącznie funkcją przechowywania. Sprawy archiwalne przechowywać w innym miejscu, niż sprawy bieżące.

20) Nie gromadzić się w większej liczbie, najwyżej 4–5 osób w lokalach prywatnych i zmieniać je często. Dla prac i spotkań służbowych bardzo dobre są dni świąteczne, gdyż w tych dniach zebrania towarzyskie ogólnie są przyjęte.

21) Przy omawianiu spraw organizacyjnych ujawniać tylko niezbędne szczegóły, nie obciążając innych niepotrzebnymi nazwiskami i wiadomościami.

22) Bezpieczeństwo osobiste wymaga, by w pracy służbowej być dokładnym, unikając połowicznych załatwień i podejmowania się tylko spraw przemyślanych wszechstronnie i rokujących powodzenie.

23) Starać się być zawsze opanowanym, zwłaszcza zwalczać zapałość i być zawsze punktualnym.

24) Sprawy służbowe załatwiać sumarycznie w formie przemyślanego referatu tak, aby nie spotykać się zbyt często i dla spraw drobnych.

III. Aresztowanie.

26) Liczyć się zawsze z możliwością aresztowania i mieć z góry przygotowaną obronę, w domu zaś tak postępować, aby w razie czegoś nie mieć powodu do sprzecznych zeznań.

27) W wypadku aresztowania zachować się zdecydowanie, spokojnie i nie okazywać lęku.

28) W żadnym razie nie przyznawać się do pracy organizacyjnej, ani znajomości z innymi. Pamiętaj stale, że własne zeznania są często dowodem obciążającym.

29) Należy jasno zdać sobie sprawę z tego, że jakiegokolwiek „wsypanie” po aresztowaniu nie może absolutnie w niczym wpłynąć na złagodzenie położenia własnego, natomiast kompromituje zarówno aresztowanego, jak i organizację, jedyne wyjście: do niczego się nie przyznawać.

30) W razie aresztowania osoby, z którą współpracowałeś, tak postępuj i tak się zabezpieczaj, jak gdyby cię ona „wsypała” i nie licz zbyt wiele na dyskrecję aresztowanego.

/-/ Pług15¹⁵

Źródło: APRz, zespół 922, sygn. 3, Archiwum Michała Kryczki (Dokumenty ośrodka wywiadowczo-dywersyjnego „Ruch” Inspektoratu Rejonowego AK Rzeszów), k. 4-5 – maszynopis.

¹⁵ Łukasz Ciepliński.

Dokument nr 3.

Restauracja¹⁶
V.[19]42.

Do Gryfa¹⁷

Odpowiedź na przesłane pisma.

1. W sprawie płk. „K”¹⁸. Proszę sprawą tą nie interesować się.

2. Sprawa PPR¹⁹. Wyjaśnienia pewne w tej sprawie otrzymał Pan w ostatnich załączonych meldunkach. Ze swej strony dołożyć mogę tyle: Głównymi działaczami komunistycznymi są działacze przedwojenni. Jedną z wybitniejszych ról odgrywał niejaki Witek²⁰ z Zwięzcy (obecnie aresztowany). Podsywał się on pod Stronnicstwo Ludowe. W rzeczywistości nie działał on z jego ramienia.

Kolportaż pisma²¹ nie jest szczegółowo rozpracowany. Nakład jak dotychczas rozpoznano niewielki.

¹⁶ Kryptonim Inspektoratu AK Rzeszów.

¹⁷ Stefan Kwiatkowski („Gryf”, „Szafraniec”) – (1910–1945) – ppor. rezerwy; absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Poznańskiego z 1934 r.; były wicestarosta w Łucku; zaangażowany w tajną oświatę w powiecie rzeszowskim; żołnierz ZWZ-AK od 1940 r.; należał do komórki wywiadowczo-dywersyjnej „Ruch”; specjalizował się w wywiadzie antykomunistycznym; od 1942 r. kierował wywiadem politycznym w Inspektoracie AK Rzeszów; od 1943 r. szef Wydziału Wojskowego administracji zmilitaryzowanej (kryptonim „Teczka”) przy Komendzie Okręgu AK Kraków; po aresztowaniu przez Sowieców zesłany do łagrow, gdzie zmarł. Por.: G. Brzęk, *Tajna oświata cywilna i wojskowa w Rzeszowskiem i Dębickiem w mrokach hitlerowskiej okupacji, Rzeszów 1988*; G. Ostasz, *Krakowska Okręgowa Delegatura Rządu na Kraj 1941–1945*, Rzeszów 1996; G. Ostasz, *Siatki wywiadowcze rzeszowskiej Armii Krajowej*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 23, Kraków 2005.

¹⁸ Płk Gwido Karol Kawiński („Rudolf”, „Wujek”) – (1891–1962) – oficer c.k. armii; od 1919 r. w Wojsku Polskim; podczas wojny polsko-ukraińskiej dowodził II batalionem pułku piechoty Ziemi Rzeszowskiej, a potem był szefem Oddziału I dowództwa Frontu Galicyjsko-Wołyńskiego; w 1924 r. ukończył Wyższą Szkołę Wojenną w Warszawie; walczył we wrześniu 1939 r. Inspektor Komendy Głównej ZWZ-AK; podczas akcji „Burza” dowódca 7. Dywizji Piechoty AK w Okręgu Radom-Kielce. Jesienią 1939 r. był kandydatem na dowódcę wojewódzkiego Służby Zwycięstwu Polski w Rzeszowie. G. Ostasz, *Podziemna armia*, Rzeszów 2010, s. 13.

¹⁹ Polska Partia Robotnicza. Warto zaznaczyć, że już wiosną 1942 r. wywiad AK interesował się PPR, partią komunistyczną, którą powołano w Warszawie w styczniu tegoż roku.

²⁰ Teofil Witek pochodził z Raclawówki koło Rzeszowa. W listopadzie 1940 r. współorganizował Okręgowy Komitet Rewolucyjnych Rad Robotniczo-Chłopskich „Sierp i Młot”, a w grudniu 1940 r. Czyn Robotniczo-Chłopski (jeden z punktów organizacji znajdował się w Zwięzcy), który skupiał komunistów i radykalnych ludowców. Był redaktorem czasopisma tej organizacji. Aresztowany przez Niemców wiosną 1941 r. M. Krzysztofiński, *Komuniści na Rzeszowszczyźnie 1918–1944/1945*, Rzeszów 2010, s. 125, 127, 128.

²¹ Prawdopodobnie chodzi o komunistyczne pismo „Czyn Robotniczo-Chłopski”, którego trzy numery wydano w pierwszych miesiącach 1942 r. Początkowo redakcja pisma oraz jego druk odbywał się w Czudcu, w domu Józefa Liba (ps. „Bruzda”), żołnierza ZWZ, który rozpracowywał komórki komunistyczne.

3. W sprawie utrzymania kontaktu wyjaśniam: Kontakt utrzymuje Pan bezpośrednio z komendantem Obwodu [Rzeszów]. Rozkazy otrzymywał Pan będzie drogą pośrednią przeze mnie. Wszystkie meldunki proszę dostarczyć w terminie do 15-tego każdego miesiąca. Wydam odpowiednie zarządzenia, aby wywiad dla Pana był zawsze do odebrania najpóźniej do 12-tego. Będzie Pan miał zatem do dyspozycji trzy dni.

4. W sprawie zatwierdzonego dla Pana budżetu. Pieniądzy dla Pana nie otrzymałem. Proszę niech Pan w najbliższym meldunku poruszy tę sprawę. Ja ze swej strony poproszę o wyjaśnienie. Coś nawalił tu Pański Szef²².

5. Z referentem Deseru²³ zostanie Pan w odpowiednim czasie skontaktowany²⁴.

6. Adresy skompromitowanych otrzyma Pan przez „Rozbratla”²⁵.

Uwaga: *Odpowiedź na pismo z V.42*²⁶

Pług²⁷

Źródło: APRz, zespół 922, sygn. 3, Archiwum Michała Kryczki (*Dokumenty ośrodka wywiadowczo-dywersyjnego „Ruch” Inspektoratu Rejonowego AK Rzeszów*), k. 9 – maszynopis.

Dokument nr 4.

Rzemiosło²⁸

29.IX.[19]42.

Ze względu na Gestapo i komunistów, którzy chcą wprowadzić prowokatorów do nas, nakazuję zachować ostrożność, przeprowadzić uprzednio wywiad co do osoby, jego kontaktów, środowiska, w którym żyje, stosunków rodzinnych i nastawienia wobec Sprawy Narodowej. Ustalić, jakimi drogami szukał kontaktu z nami.

Nowego członka wprowadzić za poręką dwóch świadków, czynnych naszych członków. Gdyby pochodzili skądinąd, należy sprawdzić przedtem, czy nie byli dyscyplinarnie przeniesieni do rezerwy, lub nawet zwolnieni ze służby czynnej.

/-/ Pług²⁹

Źródło: APRz, zespół 108, sygn. 113, Archiwum WUSW w Rzeszowie (*Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej 1940–1943*), k. 52 – maszynopis.

²² Prawdopodobnie Józef Lutak (ps. „Orzeł”, „Dyzma”); nauczyciel; w latach 1942–1943 szef (dowódca) „Ruchu” – komórki dywersyjno-wywiadowczej Inspektoratu AK Rzeszów; w 1944 r. oficer dywersji Inspektoratu; poległ podczas akcji „Burza” w Obwodzie AK Dębica. Por. M. Kryczko, *Oficer dywersji Inspektoratu AK Rzeszów – Józef Lutak*, Przemyśl 1991.

²³ Kryptonim Obwodu AK Dębica.

²⁴ Oficerem (referentem) wywiadu Obwodu AK Dębica był ppor. rez. Stanisław Pilch (ps. „Jastrzębiec”).

²⁵ Kryptonim Obwodu AK Rzeszów.

²⁶ Dopisek odręczny.

²⁷ Łukasz Ciepliński.

²⁸ Kryptonim Inspektoratu AK Rzeszów.

²⁹ Łukasz Ciepliński.

Dokument nr 5.

Rzemiosło³⁰

16.X.[19]42.

Kontrola szkodników

Przypominam jeden z dawno wydanych rozkazów dotyczących szkodników Sprawy Polskiej. Do wytycznych tych, tylko niektóre placówki podeszły z należyтым zrozumieniem. Inne przeszły nad zagadnieniem powyższym do porządku dziennego.

W związku z tym zarządzam: Przedłożyć w raporcie grudniowym kompletny i szczegółowy wykaz wszelkiego rodzaju szkodników, jak: konfidentów, zdrajców, gorliwych służalców, volksdeutschów, paskarzy, ludzi na pewnych stanowiskach a obojętnych dla naszej sprawy, drwiących z nędzy specjalnie poszkodowanych przez wojnę.

Wykaz musi być opracowany szczegółowo, winien być oparty na długotrwałej, a nie przygodnej tylko obserwacji.

Zawierać on winien: nazwisko, imię, wiek, dokładne miejsce zamieszkania obecnie i przed wojną, stanowisko obecne i dawne oraz tytuł oskarżenia z podaniem charakterystyki człowieka i jego przewinień wobec Sprawy Polskiej. Podawać o ile możliwe świadków (Pseudo).

Każdy D[owód]ca plac[ówki] w porozumieniu z D[owód]cami plut[onów] zanalizuje dokładnie swój teren, by nie pominąć nikogo, kto czymkolwiek zhańbił w okresie naszej niewoli honor Polaka – nazwiska już podane, umieścić powtórnie.

Komendanci Obwodów³¹ przedstawiają oryginalne wykazy placówek – uzupełniając je swoimi uwagami.

Prócz tego dostarczyć wykaz wszystkich Niemców zajmujących kierownicze stanowiska w wojsku, w partii (SS³², SA³³, Policji³⁴), w urzędach. Następnie wykaz wszystkich Niemców, Ukraińców którzy specjalnie zaznaczyli się w znęcaniu nad Polakami, komunistów prowadzących czynną agitację i współpracujących z desantami [sowieckimi].

³⁰ Kryptonim Inspektoratu AK Rzeszów.

³¹ W tym czasie w skład Inspektoratu AK Rzeszów wchodziły już trzy obwody: rzeszowski, dębicki oraz kolbuszowski.

³² SS – *die Schutzstaffel der NSDAP* (niem. „oddziały ochronne NSDAP”) – niemiecka paramilitarna, elitarna formacja nazistowska, która podlegała Narodowosocjalistycznej Niemieckiej Partii Robotników (NSDAP).

³³ SA – *die Sturmabteilungen der NSDAP* (niem. „oddziały szturmowe NSDAP”) – niemiecka, nazistowska formacja paramilitarna Narodowosocjalistycznej Niemieckiej Partii Robotników (NSDAP).

³⁴ Niemiecka policja miała rozbudowaną strukturę. Jedną z głównych formacji była *Ordnungspolizei* (OrPo – Policja Porządkowa), w której skład wchodziły m.in. *Schutzpolizei* (Schupo – Policja ochronna), *Gendarmerie* (Żandarmieria), *Bahnschutzpolizei* (Policja kolejowa), ale również Policja Polska Generalnego Gubernatorstwa (tzw. granatowa policja). Drugą formacją policyjną Trzeciej Rzeszy była *Sicherheitspolizei* (SiPo – Policja Bezpieczeństwa) oparta na *Geheime Staatspolizei* (Gestapo – Tajna policja państwowa) i *Kriminalpolizei* (Kripo – Policja kryminalna).

Wykazy powyższe należy w dalszym okresie stale uzupełniać w miarę zdobywania informacji.

/-/ Pług³⁵

Źródło: APRz, zespół 922, sygn. 3, Archiwum Michała Kryczki (Dokumenty ośrodka wywiadowczo-dywersyjnego „Ruch” Inspektoratu Rejonowego AK Rzeszów), k. 32 – maszynopis.

Dokument nr 6.

Rzemiosło³⁶

29.X.[19]42.

Instrukcja dla kuriera

Przy wysyłaniu kuriera na punkt należy go starannie pouczyć, by punktualnie przybył na punkt kont[aktowy], gdyż ze względu na obserwację przez agentów gestapo, łapanki itp., czekanie w przyszłości ograniczę. Przeznaczony do oddania materiał musi być porządnie zapakowany i zakonspirowany, a nie wyciągany dopiero w ostatniej chwili z różnych zakamarków. Nie wolno dać po sobie poznać, że czeka się na kogoś (odpowiednie zachowanie). Z tego powodu, gdy zobaczy naszego członka, niech podchodzi do niego śmiało, wita się głośno i nie ogląda się w tym momencie na wszystkie strony, wtedy dopiero podawać hasło wyraźnym półgłosem! Nie wolno podchodzić, gdy nasz człowiek nie jest sam. Nie wolno na punkt przyprowadzać innych ludzi (znajomych choćby byli zaprzysiężeni).

Na kurierów należy wybierać ludzi pewnych i zdecydowanych. Przed puszczeniem na linię właściwą, kurier musi być przeszkolony na linii próbnej, najeżonej różnymi przeszkodami. Za wyszkolenie i pracę kuriera odpowiada d[owód]ca wysyłający. Kurierowi nie wolno mówić o żadnych sprawach org[anizacyjnych], panujących stosunkach, nie wymieniać nazwy miejscowości skąd przybył, ani kryptonimu. Karygodnym jest podanie nazwiska właściwego bezp[średniego] d[owód]cy, czy przełoż[onego] (wysyłającego), o ile ono jest kurierowi znane.

/-/ Pług³⁷

Źródło: APRz, zespół 922, sygn. 1, Archiwum Michała Kryczki (Kopie dokumentów archiwalnych Placówki ZWZ AK „Buk” Błażowa), k. 17 – maszynopis.

³⁵ Łukasz Ciepliński.

³⁶ Kryptonim Inspektoratu AK Rzeszów.

³⁷ Łukasz Ciepliński.

Dokument nr 7.

Rzemiosło³⁸
28.XI.[19]42.

Rozkaz okresowy

1. Apeluję do wszystkich dowódców o zbieranie regulaminów wojskowych³⁹. Chodzi mi głównie o reg[ulaminy] walki: Regulamin Piechoty część I⁴⁰ i II⁴¹, Podręcznik D[owód]cy plut[onu]⁴², podręczniki bojowe dla podoficerów⁴³. W związku z tym wejść w kontakt z żonami oficerów. Regulaminy powyższe należy kupować, pieniądze zostaną zwrócone. To samo dotyczy map. Nie magazynować u siebie map dalszych terenów. Dla siebie pozostawić mapy najbliższych okolic.

2. Raporty wywiadowcze.

Przy podawaniu działalności partii politycznych⁴⁴ załączać ich prasę i rozkazy specjalne. Dążyć do zdobycia oryginałów rozkazów, rozporządzeń okupanta. Ewentualne koszty pokryję.

Starać się rozpracowywać miejscowe garnizony [niemieckie] w[edłu]g specjalnych wytycznych. Osiągnięcie niektórych punktów należą do b[ardzo] dobrych.

3. Kontrola nad Niemcami, konfidentami i donosicielami.

Polecam ich otoczyć większą opieką. Niemiec za specjalne gnębienie Polaków, volksdeutsch-Ukraińców, czy wreszcie konfident za donosicielstwo, ma być już dzisiaj karany. Jak dotychczas otrzymuję bardzo mało wniosków o karę śmierci. Udzielam pochwały d[owód]cy⁴⁵ „21”⁴⁶ za sprawę usunięcia szkodnika⁴⁷.

4. Samoobrona członków. Zdarzył się wypadek, że do jednego z naszych członków wtargnęli w nocy jacyś osobnicy, żądając wydania broni. W wypadkach takich

³⁸ Kryptonim Inspektoratu AK Rzeszów.

³⁹ To jest wydawnictwa służbowe Ministerstwa Spraw Wojskowych. Cześć ukazała się w formie konspiracyjnych reprintów.

⁴⁰ *Regulamin piechoty*, cz. I: *Ogólne zasady walki piechoty*, Warszawa 1933.

⁴¹ *Regulamin piechoty*, cz. II: *Walka oddziałów piechoty i musztra*, Warszawa 1934.

⁴² *Podręcznik dowódcy plutonu strzeleckiego*, Warszawa 1938.

⁴³ Najbardziej popularnym przed wojną było opracowanie Friedricha Immanuela – *Zadania dla podoficerów. Podręcznik do układania i rozwiązywania różnorodnych zadań bojowych i polowych*, Warszawa 1918 (wydanie II – Warszawa 1920). Swoje podręczniki podoficerskie wydawały rodzaje wojsk oraz dywizje i pułki.

⁴⁴ To jest polskich partii działających w konspiracji: Stronnictwa Narodowego, Stronnictwa Ludowego, Polskiej Partii Socjalistycznej i Stronnictwa Pracy.

⁴⁵ W tym czasie dowódcą Placówki był por. Józef Maciołek (ps. „Żuraw”).

⁴⁶ Placówka AK Błazowa (kryptonim „Buk”, „21”, „46”, „98”, „9/1a”). Od wiosny 1942 r. w jej skład wchodziły miejscowości: Błazowa, Białka, Borek Nowy, Brzezówka, Futoma, Kąkolówka, Lecka, Piątkowa, Wilczak oraz z gminy dynowskiej i części gminy Nozdrzec: Dynów, Harta, Ulanica, Łubno, Szklary, Bachórz, Bartkówka, Borownica, Dąbrówka Starzeńska, Siedliska, Pawłokoma (w lutym 1944 r. wydzielone w samodzielną placówkę).

⁴⁷ Chodzi o likwidację 14 października 1942 r. Ukraińca Mikołaja Sawickiego (inna wersja nazwiska – Lewicki), nauczyciela w Pawłokomie. Wyrok wydał Wojskowy Sąd Specjalny przy Okręgu AK Kraków.

należy postępować zdecydowanie, traktować ich jako wrogów, w razie rozpoznania natychmiast podawać ich nazwiska.

5. Ostrzeżenie. Stwierdzono w ostatnim czasie wzmoczenie się pracy komunistycznej na terenach Rozbratla⁴⁸, Deseru⁴⁹. Komuniści działają pod płaszczkiem PPR (Polska Partia Robotnicza). Wydają bardzo patriotycznie nastawione gazetki: Trybuna Ludowa⁵⁰, Trybuna Wolności⁵¹, Gwardzista⁵², odezwy do robotników i chłopów, odezwy do inteligencji pracującej, odezwy do wszystkich patriotów polskich.

W ostatnim czasie [komuniści] puścili w obieg obligacje „Daru Narodowego” na 20, 100 i 1000 zł, oraz 10 i 100 RM⁵³. W celu poparcia powyższej akcji wydano: Odezwę do Narodu Polskiego. W związku z powyższą akcją, ostrzec wszystkich członków oraz uprzedzić ogół społeczeństwa o grożącym niebezpieczeństwie.

6. Politykowanie w szeregach. Przypominam jeden z poprzednio wydanych rozkazów zakazujących wprowadzania partyjniactwa w szeregi. W myśl rozkazu Komendanta Głównego⁵⁴ [do AK] przyjęci mogą być wszyscy, bez względu na daną przynależność partyjną pod warunkiem, że są dzisiaj dobrymi Polakami, mającymi na pierwszym planie wywalczenie wolności, a nie sprawy partii⁵⁵. Komendanci [obwodów] zwrócą jednak baczną uwagę, czy poszczególni członkowie nie dekonspirują naszych wytycznych pracy, metod i nazwisk przed swoją partią polityczną. W razie stwierdzenia powyższego wypadku oraz w razie odejścia naszego członka do innej partii – sprawę traktować należy jako dezercję z szeregów. O zajściach takich należy natychmiast meldować.

7. W najbliższym czasie zostanie wydany specjalny modlitewnik dla żołnierzy⁵⁶. Apeluję do wszystkich członków, chcących wziąć czynny udział w wydaniu powyższego zbioru, o przysłanie żołnierskich modlitw.

⁴⁸ Kryptonim Obwodu AK Rzeszów.

⁴⁹ Kryptonim Obwodu AK Dębica.

⁵⁰ W 1941 r. na terenie Rzeszowszczyzny komuniści wydali w kilku egzemplarzach jeden numer „Trybuny Ludu”. Być może chodzi o „Trybunę Chłopską”, organ prasowy Komitetu Centralnego PPR, wydawany w latach 1942–1943 z przeznaczeniem dla wsi.

⁵¹ Wydawany od lutego 1942 r. organ Komitetu Centralnego PPR, który miał punkty przebitkowe w terenie, w tym w Pustkowie koło Dębicy.

⁵² Organ prasowy Dowództwa Głównego Gwardii Ludowej; wydawany od maja 1942 r. do stycznia 1944 r.

⁵³ *Reichsmark* (marka Rzeszy) – waluta niemiecka.

⁵⁴ Chodzi o „Instrukcję dla obywatela Rakonia”, podpisaną 4 grudnia 1939 r. przez gen. Kazimierza Sosnkowskiego (ps. „Godziemba”), ówczesnego Komendanta Głównego ZWZ. „Rakoń” to płk/gen. Stefan Rowecki (ps. „Grot”), w latach 1940–1943 Komendant Główny ZWZ-AK.

⁵⁵ We wspomnianej instrukcji dla „Rakonia” zapisano: „ZWZ jest organizacją ogólnonarodową, ponadpartyjną i ponadstanową, skupiającą w swych szeregach, bez względu na różnicę przekonań politycznych i społecznych, wszystkich prawych Polaków, pragnących walczyć orężnie z okupantami [Trzecią Rzeszą i Związkiem Sowieckim – przyp. red.] w warunkach pracy konspiracyjnej i odpowiadających pod każdym względem wysokim moralnym wymaganiom, jakie stawia wobec jednostki podobna praca”. *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, t. I: *Wrzesień 1939 – czerwiec 1941*, Londyn 1970, s. 11.

⁵⁶ *Modlitewnik polskiego żołnierza-powstańca* zredagował w 1942 r. kapelan Obwodu AK Rzeszów, ks. Michał Pilipiec (ps. „Ski”). Była to licząca około 70 stron praca zbiorowa, która jednak nie doczekała się powielenia.

8. Działalność wywiadu niemieckiego.

Stwierdzono że następujący nauczyciele pracują w wywiadzie niemieckim: Milde⁵⁷ – Lecka, Klopff⁵⁸ – Niebylec, Koch⁵⁹ – Jawornik Polski, Malec⁶⁰ – Bratkowice, Wójcikiewicz⁶¹ – Świlcza, Wyszyński⁶² – Słocina, wszyscy z powiatu rzeszowskiego.

9. Uzupełnienie braków.

a) Podawać stan taśm do ckm⁶³, wzory 08⁶⁴ i 30⁶⁵ uwzględnić przy podawaniu. Jakiej jest zapotrzebowanie?⁶⁶

b) Złożyć zapotrzebowanie na brakujące lub uszkodzone sprężyny igliczne i iglice do kb⁶⁷.

c) Złożyć zapotrzebowanie na amunicję do pistoletów.

Uwzględnić rodzaj pistoletu i kaliber. Zapotrzebowanie powyższe przedstawić w raporcie styczniowym. Magazynki do rkm⁶⁸ naprawić we własnym zakresie.

11. Desanty bolszewickie.

Wobec wążających się desantów zachować się w dalszym ciągu biernie. W żadnym wypadku nie wolno z nimi współdziałać, ani dawać pomocy.

⁵⁷ Paul Milde, pochodził z Pomorza; podczas okupacji kierownik szkoły w Białce; współpracownik *Kreissschulrata* (okręgowego radcy szkolnego) Alfreda Nörenberga i żandarmerii niemieckiej.

⁵⁸ Edward Klopff, *Stammdeutsch*, kierownik szkoły w Jaworniku Niebyleckim. Wniosowano o jego likwidację, ale wyrok nie został wykonany.

⁵⁹ Edward Koch, nauczyciel szkoły powszechnej z Niebylca. Akowski kontrwywiad ustalił, że Koch był niemieckim agentem. Z wyroku sądu podziemnego został zastrzelony 5 kwietnia 1943 r. Por. M. Marcinkowski, *Wbrew losowi. Z partyzantki i tułaczki 1939–1945*, Rzeszów 2014; P. Szopa, *Armia Krajowa w Strzyżowskim*, Rzeszów–Strzyżów 2009, s. 105; *idem*, *W imieniu Rzeczypospolitej... Wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego na terenie Podokręgu AK Rzeszów*, Rzeszów 2014, s. 110–112.

⁶⁰ Prawdopodobnie Bruno Wolfgang Malec, *Volksdeutsch*, nauczyciel w Kolbuszowej, który poprawnie zachowywał się wobec Polaków. W 1943 r. awansował na *Schulrata* (radcę szkolnego) w Rzeszowie z zadaniem nadzoru nad szkołami w powiecie kolbuszowskim. G. Brzęk, *Tajna oświata cywilna i wojskowa w Rzeszowskim i Dębickim w mrokach hitlerowskiej okupacji*, Rzeszów 1988, s. 23, 25, 71.

⁶¹ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁶² Włodzimierz Wyszyński, nacjonalista ukraiński, kierownik szkoły w Słocinie, mąż zaufania *Kreissschulrata*.

⁶³ Ciężki karabin maszynowy.

⁶⁴ Niemiecki ckm *Maschinengewehr* 08, znany w Polsce jako Maxim wz. 08. Podstawowy typ ckm w Wojsku Polskim po odzyskaniu niepodległości. W latach trzydziestych sukcesywnie wycofywany z dywizji piechoty i brygad kawalerii. Podczas kampanii wrześniowej 1939 r. używany przez jednostki rezerwowe oraz obrony przeciwlotniczej.

⁶⁵ Polski ckm wz. 30; stanowił bezlicencyjną modyfikację amerykańskiego Browninga M1917. Podstawowa broń maszynowa Wojska Polskiego w 1939 r.

⁶⁶ AK na Rzeszowszczyźnie miała znikomą liczbę ckm-ów. Zachowały się fotografie takiej broni – ckm wz. 30 – z Inspektoratu AK Mielec.

⁶⁷ Karabin.

⁶⁸ Ręczny karabin maszynowy. W Wojsku Polskim używano rkm Browning wz. 28; stanowił podstawową broń wsparcia na szczeblu plutonu. Zasilany z wymiennych magazynków o pojemności 20 naboju.

12. Zapotrzebowanie na chloran potasu⁶⁹, ołów i antymon⁷⁰. Jeżeli istnieje możliwość kupna wyżej wymienionych składników, proszę o tym natychmiast meldować. Sprawę traktować jako bardzo ważną.

13. Zakupywanie broni. Należy prowadzić w dalszym ciągu akcję zakupu broni. Broń winna być kupowana tylko od Niemców, Ukraińców. Kupowanie od Polaków nie powinno mieć miejsca, każdy Polak powinien oddać broń bezpłatnie. Czynem nieetycznym byłoby kupowanie broni od naszych członków. Proszę rozkaz powyższy przestrzegać wprost do przesady.

14. Komendanci Obw[odów] podadzą wymiary bandażu, opasek na rękawy, formaty czapek. Każdy członek we własnym zakresie postara się o wyżej wymienione części. O ewentualnych trudnościach meldować w styczniu.

15. Na odprawę styczniową [w 1943 r.] przywieźć ze sobą lekarzy, którzy skontaktowani zostaną z szefem sanitarnym.

16. Podaję przepis na opatrunek zastępczy. Wygotować i złożyć w czworo płótno 10 cm na 20 cm i taki sam bandaż z płótna szerokości 10 cm, długi 3–4 metrów. Wszystko razem opakować szczelnie w papier pergaminowy.

/-/ Pług⁷¹

Źródło: APRz, zespół 922, sygn. 2, Archiwum Michała Kryczki (*Dokumenty ośrodka wywiadowczo-dywersyjnego „Ruch” Inspektoratu Rejonowego AK Rzeszów*), k. 34-35 – maszynopis.

Dokument nr 8.

Rzemiosło⁷²

28.XI.[19]42.

Zadania dla wywiadu wojskowego

I. Proszę o zwrócenie większej uwagi na następujące szczegóły przy zdobywaniu wiadomości. Szczegóły te w ostatnich meldunkach są często pomijane względnie meldowane bardzo ogólnikowo.

1. Przy podawaniu [niemieckich] oddziałów stacjonujących w Polsce – umieszczać każdorazowo dokładne stany ludzi, broni, które roczniki, czas wyszkolenia (przed odesłaniem do oddz[iałów] frontowych), pochodzenie żołnierzy (Polak, Czech, Niemiec, itd.), oraz dyscyplina i nastroje.

2. Każdorazowy przejaw intensywnego poboru do wojska, z zaznaczeniem środowiska (przemysł, rolnicy, kupcy, urzędnicy, itd.) oraz roczników.

3. Miejsce postoju Dowództw o charakterze WJ (Wyższych Jednostek) terytorialne, szkolne, jak również wszystkie ośrodki szkolące. Specjalną uwagę proszę zwrócić na szkoły lotnicze i szybkich wojsk (pancerne, zmot[oryzowane] i inne).

⁶⁹ Nieorganiczny związek chemiczny stosowany do produkcji materiałów wybuchowych.

⁷⁰ Pierwiastek chemiczny z grupy metaloidów wykorzystywany w przemyśle materiałów wybuchowych i zbrojeniowym.

⁷¹ Łukasz Ciepliński.

⁷² Kryptonim Inspektoratu AK Rzeszów.

Proszę podawać dokładne stany uczestników, wyposażenie w sprzęt, czas trwania szkolenia, brak wyszkolonego personelu. Czy i kiedy odchodzą „marszówki” wyszkolonych lotników.

4. Bardzo ważnym szczegółem będzie dla nas podawanie w raporcie wyw[iadowczym] dokładnych danych (ilość, znaki na samolotach i silnikach, godła, litery, liczby, skąd przywieziono, rodzaj i czas naprawy, trudności w naprawie, brak części, numery fabr[yczne]) o naprawianych, uszkodzonych samolotach, warsztatach i stoczniach naprawczych. Czy budują się nowe typy Ju-52⁷³, czy tylko naprawa.

5. Stan mostów w Polsce i sposób ich strzeżenia (szkice mostów, opis, stan ludzi na zabezpieczeniu).

6. Ważniejsze cele do bombardowania w Polsce, stan opl⁷⁴ czynnej.

7. Wyniki zbiorów [rolnych] w Polsce, w Rzeszy i na Ukrainie.

8. Budowa nowych torów kolejowych, torów [tak w oryginale] i stacji.

II. Jeśli możliwe, postarajcie się o następujące wiadomości: czy w jednostkach art[ylerii], czołgów, łączności i reflektorów, używane są lornetki lub teleskopy o nie-normalnym kształcie, ewentualnie zaopatrzone w przewody elektryczne, lub przypominające kamery refleksyjne z przewodami.

1. Jaki rodzaj świateł jest używany w nocy przy pojazdach motorowych poruszających się indywidualnie, lub w kolumnie.

2. Czy używany jest aparat podobny do reflektora, którego światła nie widać gołym okiem.

3. Czy w skład wyposażenia jednostek wchodzi jakieś czarne lub zielone ciemne płyty ze szkła, żelatyny, lub t[ym] p[odobne].

4. Czy w jednostkach stosują jakieś specjalne kolorowe szkło.

5. Jaki jest system zaciemniania świateł?

6. Pożądane wszelkie informacje dotyczące nocnego fotografowania w wojsku.

/-/ Pług⁷⁵

Źródło: APRz, zespół 922, sygn. 2, Archiwum Michała Kryczki (*Dokumenty ośrodka wywiadowczo-dywersyjnego „Ruch” Inspektoratu Rejonowego AK Rzeszów*), k. 40 – maszynopis.

⁷³ Junkers Ju-52 – podstawowy, trójsilnikowy samolot transportowy armii niemieckiej w czasie II wojny światowej.

⁷⁴ Obrona przeciwlotnicza.

⁷⁵ Łukasz Ciepliński.

Dokument nr 9.Rzemiosło⁷⁶

28.XI.[19]42.

Cele do bombardowania

I. Typowanie celów do bombardowania, przyjmując następującą kolejność:

a) Zwarte, odosobnione skupiska Niemców, w pierwszym rzędzie ludności cyw[ilnej], Policji i administracji.

b) Łatwe do rozpoznania obiekty wojsk[owe] – magazyny i składy pełne, zwarte koszary.

c) Obiekty przemysłowe intensywnie pracujące dla wojska, w pierwszym rzędzie źródła siły napędowej, jak elektrownie, itp. Cele muszą być tak dobierane, by ich ewentualne bombardowanie przyniosło możliwie najmniej szkody dla naszej ludności. Cele muszą być meldowane precyzyjnie wg mapy 1:100.000 (albo b[ardzo] małym szkicem, lub przez zrozumiałe określenie słowne). Na szkicu nanosić od razu opl⁷⁷, w ogóle na opl. należy zwrócić baczną uwagę.

II. Proszę nadal podawać wszelkie uzupełnienia i zmiany zachodzące na lotniskach w myśl przesłanego kwestionariusza.

/-/ Pług⁷⁸

Źródło: APRz, zespół 922, sygn. 2, Archiwum Michała Kryczki (*Dokumenty ośrodka wywiadowczo-dywersyjnego „Ruch” Inspektoratu Rejonowego AK Rzeszów*), k. 42 – maszynopis.

Dokument nr 10.Rzemiosło⁷⁹

28.XI.[19]42.

Dodatek do rozkazu o bezpieczeństwie

W ślad za rozkazem w sprawie zachowania bezpieczeństwa przy przyjmowaniu nowych członków do szeregów org[anizacji]⁸⁰: Zabraniam przyjmowania do służby czynnej żołnierzy, którzy wydostali się z więzień, przed upływem 6-ciu miesięcy od dnia opuszczenia więzienia. Czas ten należy wykorzystać na rozpoznanie b[yłego] aresztowanego, o ile zgłasza się do służby. W tym okresie nie wolno im ujawniać żadnych wiadomości osobowych ani rzeczowych. Niezbędne dla rozpoznania kontakty utrzymywać z zachowaniem jak najdalej posuniętej ostrożności. Nie należy nawią-

⁷⁶ Kryptonim Inspektoratu AK Rzeszów.

⁷⁷ Obrona przeciwlotnicza.

⁷⁸ Łukasz Ciepliński.

⁷⁹ Kryptonim Inspektoratu AK Rzeszów.

⁸⁰ Rozkaz por. Cieplińskiego „Zwiększyć bezpieczeństwo” z 18 września 1942 r. APRz, 922, 1, Archiwum Michała Kryczki (Kopie dokumentów archiwalnych Placówki ZWZ AK „Buk” Błażowa), k. 15-16 – maszynopis.

zywać kontaktu z b[yłymi] aresztowanymi, o ile nie zgłaszają się do służby. Wyjątek stanowią ci aresztowani żołnierze, którzy zostali wyprowadzeni z więzienia siłą lub podstępem, przy zorganizowanej pomocy naszej org[anizacji], w tych wypadkach można wykorzystać ich ponownie do czynnej służby wcześniej, a z reguły na terenie oddalonym od miejsca służby przed aresztowaniem.

/-/ Pług⁸¹

Źródło: APRz, zespół 922, sygn. 3, Archiwum Michała Kryczki (Dokumenty ośrodka wywiadowczo-dywersyjnego „Ruch” Inspektoratu Rejonowego AK Rzeszów), k. 41 – maszynopis.

Dokument nr 11.

Sprawozdanie półroczne

Przesłać dnia: 26.I.[19]43. na normalny punkt (zostanie specjalnie uruchomiony). Sprawozdanie w[edłu]g starego wzoru. Poszczególne punkty omówić krótko a zwięźle.

Do sprawozdania dołączyć wszystkie raporty – wg nowych wzorów. Wzory dotychczasowe spalić. W sprawozdaniu zwrócić specjalną uwagę na:

a) Konserwacja broni, kto kontrolował, gdzie; b) stan broni, ile broni, staraniem kogo została nabyta (zdobyta, kupiona), przeciętna cena. Od kogo można kupować, czy są widoki zwiększenia powyższej akcji. Kupiona winna być już uwzględniona w raporcie broni; c) Oddziały dywersyjne – egzekutywy: ile jest gotowych bojówek. Co zostało w ostatnim czasie przez nie wykonane (likwidacja szkodników, napady). Wymienić pseudonimy biorących w nich udział; d) zaopatrzenie w ekwipunek: jaki % żołnierzy posiada już benzynę do granatów⁸², opatrunki osobiste, opaski. Co zostało zakupione staraniem komendy; e) przy [polskich podziemnych] ugrupowaniach politycznych dać krótką charakterystykę – podać swoje zdanie o poszczególnych partiach. Czy nasza polityka wobec partii jest dobra, jak należałoby ewentualnie podejść do pewnych zagadnień.

Termin musi być bezwzględnie dotrzymany.

Pług⁸³

Źródło: APRz, zespół 922, sygn. 2, Archiwum Michała Kryczki (Dokumenty ośrodka wywiadowczo-dywersyjnego „Ruch” Inspektoratu Rejonowego AK Rzeszów), k. 20-21 – maszynopis.

⁸¹ Łukasz Ciepliński.

⁸² Prawdopodobnie chodzi o butelki zapalające. Granaty ręczne nie zawierały benzyny.

⁸³ Łukasz Ciepliński.

Bibliografia:

- Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, t. I: *Wrzesień 1939 – czerwiec 1941*, Londyn 1970.
- Brzęk G., *Tajna oświata cywilna i wojskowa w Rzeszowskim i Dębickim w mrokach hitlerowskiej okupacji*, Rzeszów 1988.
- Brzęk G., *Wierny przysiędze. O Łukaszu Cieplińskim „Pługu” Komendancie IV Komendy Głównej WiN*, Lublin 1991.
- Kryczko M., *Oficer dywersji Inspektoratu AK Rzeszów – Józef Lutak*, Przemyśl 1991.
- Krzysztofiński M., *Komuniści na Rzeszowszczyźnie 1918–1944/1945*, Rzeszów 2010.
- Marcinkowski M., *Wbrew losowi. Z partyzantki i tułaczki 1939–1945*, Rzeszów 2014.
- Ostasz G., *Krakowska Okręgowa Delegatura Rządu na Kraj 1941–1945*, Rzeszów 1996.
- Ostasz G., *Podziemna armia. Podokręg AK Rzeszów*, Rzeszów 2010.
- Ostasz G., *Siatki wywiadowcze rzeszowskiej Armii Krajowej*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 23, Kraków 2005.
- Szafran B. (Z.K. Wójcik), *Karty z dziejów Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”. Więzienny testament Łukasza Cieplińskiego*, „Ultimatum”, Kwartalnik Społeczny, nr 1, Rzeszów 1988.
- Szopa P., *Armia Krajowa w Strzyżowskim*, Rzeszów–Strzyżów 2009.
- Szopa P., *W imieniu Rzeczypospolitej... Wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego na terenie Podokręgu AK Rzeszów*, Rzeszów 2014.

Abstract

First conspiratory documents of Łukasz Ciepliński (1941–1942)

The article juxtaposes the oldest documents of the Union of Armed Struggle, later called Home Army, signed by the Lieutenant Łukasz Ciepliński. All of these documents can be found in the collection of the State Archives in Rzeszow. This publication adds eleven different original texts from the years 1941-1942 connected to the structure of the Union and Home Army in the Rzeszow District and in Inspectorate Rzeszow. These documents include executive orders, congratulatory orders, instructions and guidelines for undercover work, such as intelligence gathering, prepared and signed by Lt Łukasz Ciepliński. Each of these documents is fundamental in recreation of the underground military activities in Rzeszow region at the beginning stages of the Polish Underground State. All the documents show the scope of the secret organizatio-

nal work, its range of influence and the methods used in conspiratorial work. These documents also reflect the occupational atmosphere and the dangers lying therein. They mention important details without which it is impossible to write about the underground army in Rzeszow, but also about the people who were part of it.

Keywords:

Łukasz Ciepliński, Union of Armed Struggle, Home Army, District ZWZ-AK Rzeszow, Inspectorate ZWZ-AK Rzeszow